

รูปแบบศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ระลึก
Belief and faith are hidden in the art styles of Ubon Ratchathani
Provinceto Design and Development of Decoration Souvenir
Gift Products.

ประยูทธ สารัง

สาขาวิชาทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

Visual Arts Program, Faculty of Humanity and Social Science,

Ubon Ratchathani Rajabhat University

prayut,s@ubru.ac.th

Received: March 18, 2025

Revised: May 14, 2025

Accepted: May 26, 2025

บทคัดย่อ

รูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ที่แฝงไว้ด้วยความเชื่อ ความศรัทธา โดยมีรูปแบบตาม
สกุลช่างที่ได้รับอิทธิพล ไม่ว่าจะเป็นสกุลช่างพื้นบ้าน ที่มีรูปแบบที่เรียบง่ายเป็นศิลปะแบบตามเกิดมี
รูปแบบไม่มีแบบฉบับที่ตายตัว มีการแก้ปัญหาตามรูปแบบที่ช่างของแต่ละพื้นที่ สกุลช่างพื้นเมือง เป็นกลุ่ม
ช่างที่มีฝีมือทางการช่างที่มีความประณีตศิลป์ มีรูปแบบการผสมระหว่างช่างหลวง (ล้านช้าง) และช่างพื้นถิ่น
เมืองอุบลราชธานี รูปแบบงดงามปราณีต มีรูปแบบไม่แตกต่างกัน ส่วนอีกรูปแบบคือ ศิลปะกลุ่มสกุลช่าง
ญวน ที่เป็นกลุ่มที่รับอิทธิพลจากจีน เวียดนาม มีการผสมกับช่างพื้นถิ่นเมืองอุบลราชธานี การศึกษาลักษณะ
รูปแบบศิลปกรรมที่สำคัญในบริบทต่าง ๆ เพื่อพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ระลึกที่อาศัยรูปแบบศิลปกรรม โดย
รูปแบบศิลปกรรมที่พบในจังหวัดอุบลราชธานี สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ระลึก
ผลงานสร้างสรรค์สามารถบูรณาการกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นและความหลากหลายผ่านกระบวนการศิลปะ
ได้ตามความเหมาะสม ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการออกแบบโดยได้อาศัยรูปแบบศิลปกรรมทางด้านองค์ ประกอบ
ตกแต่งสถาปัตยกรรมรูปนาค มาเป็นต้นแบบผลิตภัณฑ์ระลึกเป็นแนวทางในการปลูกจิตสำนึกและการ
อนุรักษ์สืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นด้วยเทคนิควิธีการที่อาศัยภูมิปัญญาดินเผาของชุมชนในจังหวัด
อุบลราชธานี อันมีผลงานด้านศิลปกรรมเป็นแกนหลัก เกิดการเรียนรู้บนฐานบริบทของสภาพแวดล้อมของ
สังคมวัฒนธรรม

คำสำคัญ: รูปแบบทางศิลปกรรม ผลิตภัณฑ์ระลึก ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

The art forms in Ubon Ratchathani Province are characterized by beliefs. They are based on the schools of craftsmen that have been influenced by the local schools of craftsmen. Their forms are simple and do not have a fixed pattern. The local schools of craftsmen are a group of craftsmen with fine craftsmanship skills. Their forms are a

combination of royal craftsmen (Lan Xang) and local craftsmen of Ubon Ratchathani. Their forms are beautiful and delicate. Their forms are not different. Another form is the art of the Vietnamese schools of craftsmen, which is influenced by Chinese and Vietnamese and is mixed with local craft of Ubon Ratchathani. Studying the characteristics of important art forms in various contexts can be applied to the design of souvenir products. Creative works can be integrated with local wisdom and diversity through the art process as deemed appropriate. The products designed using art forms as a prototype of souvenirs are a guideline for raising awareness, preserving and continuing local culture with techniques that rely on the wisdom of communities in Ubon Ratchathani Province.

Keywords: Art forms, Souvenir products, Local wisdom

บทนำ

ศิลปกรรม หมายถึง รูปแบบหนึ่งของสิ่งที่มีสะท้อนถึงความสามารถของผู้คนในท้องถิ่นอันเกิดจากการสั่งสมสติปัญญา ความรู้ที่หลากหลาย และการปรับตัวผสมผสานให้เกิดความกลมกลืนกับธรรมชาติ กระบวนการเหล่านี้ได้ผ่านมาหลายชั่วอายุคนจนสืบทอดเป็นวิถีในการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมกับสังคมซึ่งวิถีชีวิตและภูมิปัญญานี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เป็นมรดกตกทอดสู่คนรุ่นหลัง ศิลปกรรม วิถีชีวิตและภูมิปัญญา โดยเฉพาะที่เป็นท้องถิ่นอีสาน เอกลักษณะเฉพาะถิ่นที่มีความงดงามตามแบบฉบับของชาวอีสาน การตระหนักถึงความสำคัญของผลงานด้านศิลปกรรมอันควรค่าต่อการอนุรักษ์สืบไป

กลุ่มชนในภูมิภาคทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยอันเรียกกันว่าดินแดนที่ราบสูง หรือ “อีสาน” นั้น นับเป็นกลุ่มชนที่สืบทอดการดำเนินชีวิตมาจากเชื้อสายของกลุ่มชนในสาย วัฒนธรรม ไทย-ลาว อันตั้งถิ่นฐานกระจายอยู่ทั่วไปตลอดสองฝั่งแม่น้ำโขง นอกจากวิถีชีวิต การพูด การกิน การอยู่ ตลอดจนความเชื่อถือ ซึ่งคล้ายคลึงกันแล้ว ในด้านมีอิทธิพลสืบทอดกันต่อ ๆ มาด้วยระยะเวลา ยาวนาน (แม้ว่าในปัจจุบันนี้ได้ถูกอิทธิพลจากสภาพแวดล้อมของประเทศต่าง ๆ ที่กลุ่มชนเหล่านี้กระจัดกระจายเข้าไปอาศัยอยู่ เข้าครอบงำไปเป็นอันมากแล้วก็ตาม) ความเจริญรุ่งเรืองของล้านช้างด้าน สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม อาณาจักรล้านช้างมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรูป อุโบสถ และเจดีย์ พระอุโบสถ

อุบลราชธานี เป็นเมืองที่มีสกุลศิลป์ที่สืบสานมาตั้งแต่เริ่มสร้างบ้านแปงเมือง คือ สกุลศิลป์ วัดทุ่งศรีเมืองมีการถ่ายทอดกันมา ตามวิถีแห่งศิลปะพื้นถิ่นอีสาน (ตามมีตามเกิด) ผสมผสานกับศิลปะไทยจาก กรุงเทพฯ อย่างกลมกลืน จนดูไม่ออกว่า อะไรคือไทยซึ่งเป็นธรรมชาติของศิลปวัฒนธรรม แต่งานศิลปกรรม อุบลราชธานี ก็ยังคงทำหน้าที่บ่งบอกความเป็นศิลปกรรมอุบลราชธานี อันโดดเด่นอยู่อย่างต่อเนื่องและยังได้เผยแพรไปยังถิ่นอื่น โดยคณะช่างศิลป์คณะต่าง ๆ อย่างเจียบ ๆ ศิลปะไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมฯ เป็นองค์วัตถุ หรือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่เป็นสื่อแสดงความคิด ความเชื่อและจิตวิญญาณ ของชนชาติหรือท้องถิ่นนั้น ๆ ไม่เพียงแต่เป็นสิ่งแวดล้อมที่สร้างความภูมิใจ ชื่นชมของคนชาตินั้นหรือท้องถิ่นนั้นเท่านั้น แต่หากเป็นการบ่งบอกให้คนจากถิ่นอื่นได้รับรู้ เรียนรู้ ชื่นชม ภูมิใจในความมีศิลปวัฒนธรรม และอารยธรรม อันล้ำค่าอีกด้วย

รูปแบบงานศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานีนั้นในรูปแบบด้านเชิงช่างนั้น ไม่แตกต่างกันมากเท่าไรนักเมื่อเทียบกับงานช่างทั่วไปในแถบบริเวณภาคอีสานและงานช่างของลาว แต่อาจแตกต่างกันในเรื่องขององค์ประกอบบางส่วนเพราะล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากล้านช้างทั้งสิ้น และในด้านความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับนา หรือ กรอบแนวความคิด นาคาคติ ที่ฝังแน่นในแนวความคิดทางการสร้างสรรค์ของช่างที่สร้างสรรค์ด้านศิลปกรรม แต่ในปัจจุบันรูปแบบศิลปะพื้นถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี หรือแบบพื้นถิ่นไทยลาวทั่วไปในภาคอีสานได้ถูกอิทธิพลจากวัฒนธรรมส่วนกลาง (ภาคกลาง) ขยายเข้ามาครอบงำ ทำให้เกิดการเอาอย่างทางวัฒนธรรม เนื่องจากความละอายเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและเกิดปมด้อยในทางวัฒนธรรม จึงเป็นสาเหตุของการเสื่อมทางวัฒนธรรม ฉะนั้นจึงจำเป็นที่เราต้องหันมาช่วยกันอนุรักษ์และร่วมกันเจิดชูงานด้านศิลปกรรมพื้นถิ่นไม่ว่าจะเป็นงานศิลปกรรม ในจังหวัดอุบลราชธานีหรือพื้นถิ่นอีสานทั่วไป

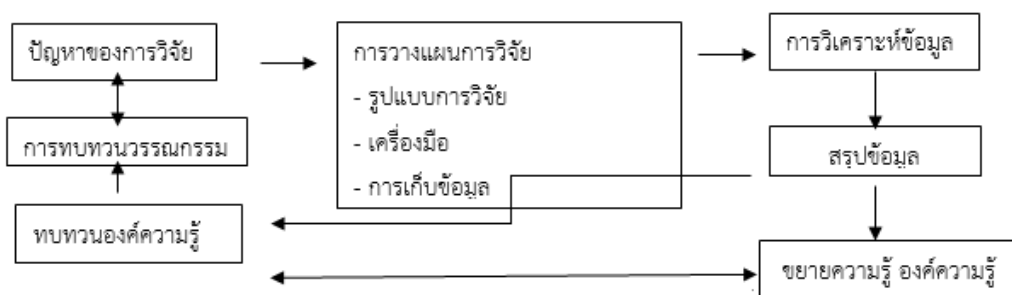
จากการศึกษารูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานีเบื้องต้น พบรูปแบบของศิลปกรรมที่มีความหลากหลายแต่ก็เป็นแบบฉบับที่แสดงตัวตนของคนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี ความเชื่อ รูปแบบการสร้างเอกลักษณ์ความเป็นตัวตน ความเป็นพื้นถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยทำการรวบรวม โดยอาศัยรูปแบบศิลปกรรมที่โดดเด่นของจังหวัดอุบลราชธานี แนวคิด ความเชื่อในการสร้าง ตลอดจนตำนานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์รูปแบบทางศิลปกรรมเพื่อหาเอกลักษณ์ของรูปแบบศิลปกรรม เพื่อเป็นการนำไปใช้ประโยชน์ต่าง ๆ ในด้านศิลปกรรม อีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมที่มีค่าอีกอย่างหนึ่งของจังหวัดอุบลราชธานี ส่งเสริมให้เห็นคุณค่าของผลงานด้านศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานี ให้มีความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะรูปแบบศิลปกรรม ที่สำคัญในบริบทต่าง ๆ ของจังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ที่ระลึก รูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี

กรอบแนวคิดการวิจัย

รูปแบบงานศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึก เป็นการสร้างแนวคิดหรือปรัชญาการออกแบบ เพื่อนำไปสร้างสรรค์ออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึก โดยจะต้องเข้าใจความสำคัญและความสัมพันธ์ของเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีต่ออนาคต ซึ่งมีการถ่ายทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน พร้อมกับวิเคราะห์และตีความเพื่อนำไปสู่แนวทางการออกแบบโดยได้ออกแบบกระบวนการศึกษาวิจัยประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมประกอบด้วยแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิดและทฤษฎีทางศิลปะ

ในสมัยโบราณ นักปราชญ์ได้ให้ความหมายของศิลปะ (Art) ไว้ว่า คือ สิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น (Artifact) เป็นสิ่งที่มีได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ดังนั้น ตามความหมายนี้ ตะวันตกดินที่เราวางดวงจันทร์ไม่ใช่ศิลปะ เพราะเป็นปรากฏการณ์ตามธรรมชาติ ศิลปะอีกความหมายหนึ่งที่ใช้ตรงข้ามกับคำว่า ศาสตร์ หมายถึง การเรียนรู้และการกระทำที่ต้องใช้การเห็นแจ้ง (Intuition) ความชำนาญหรือฝีมือ นอกเหนือไปจากเหตุผลหรือกฎเกณฑ์ทั่วไป เช่น ศิลปะการครองเรือน ศิลปะการสงคราม ศิลปะมวยไทย เป็นต้น ศิลปะในความหมายเฉพาะ หมายถึง วิจิตรศิลป์ (Fine Art หรือ Beaux Art) เป็นคำที่บัญญัติขึ้นในคริสต์วรรษที่ 18 เพื่อใช้เรียกงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อประเทืองปัญญาและอารมณ์ แยกออกจากประยุกต์ศิลป์ (Applied Arts) ซึ่งเป็นศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อประโยชน์ใช้สอย แต่ในปัจจุบัน เมื่อกล่าวถึงศิลปะ จะหมายถึง ศิลปะที่เป็นวิจิตรศิลป์เท่านั้น ส่วนงานศิลปะที่สร้างขึ้นเพื่อจุดประสงค์อื่น ๆ เรียกว่าประยุกต์ศิลป์ (ชูลุด นิมเสมอ, 2542)

ความหมายศิลปะตามทัศนะของนักปรัชญา

ศิลปะ คือ การเลียนแบบ (Art as Imitation) เพลโต (Plato) นักปรัชญาชาวกรีก มีความเห็นว่า ศิลปะ คือการเลียนแบบธรรมชาติ ถือว่าเป็นการทำซ้ำในรูปลักษณะของสิ่งที่มีอยู่แล้ว ไม่มีความจริงอะไรในศิลปะ เพราะความจริง คือ รูปความคิด (Ideas) รูปลักษณะที่รับรู้ด้วยประสาทสัมผัสนั้นเป็นเพียงเริ่มแรกของความจริง ความคิดนี้ได้ให้อิทธิพลต่อศิลปินสมัยที่ผ่านมา เช่น คอนสแตนติน บรันคูซี (Constantin Brancusi) คาซิมีร์ มาเลวิช (Kasimir Malevich) และปีเอท มอนเดรียน (Piet Mondrian) (ชูลุด นิมเสมอ, 2542)

ศิลปะ คือ การเป็นตัวแทน (ของชีวิต) (Art as Representation) อริสโตเติล (Aristotle) นักปรัชญาชาวกรีก ศิษย์ของเพลโต ได้คลี่คลายทัศนะการเลียนแบบในศิลปะของเพลโตว่า ศิลปินอาจเลียนแบบรูปทรง (Form) ที่เป็นกลางทั่ว ๆ ไป เพื่อแสดงแก่นสารที่มีอยู่ในสิ่งต่าง ๆ มากกว่าจะเลียนแบบลักษณะเฉพาะทางกายภาพของสิ่งนั้น ศิลปินแสดงรูปทรง แต่ไม่ได้แสดงสิ่งใดสิ่งหนึ่งหนึ่ง โดยเฉพาะศิลปินมองเห็นเข้าไปถึงลักษณะเฉพาะของสิ่งเพื่อแสดงรูปทรงของสิ่งนั้น จิตรกรจะแสดงบุคลิกภาพและอุปนิสัยของผู้ที่นั่งเป็นแบบออกมาในงานมากกว่าจะแสดงรูปลักษณะภายนอกของแบบที่ปรากฏแก่สายตาในขณะนั้น และในทำนองเดียวกันศิลปินทั้งหลายต่างพยายามค้นหารูปทรงที่เป็นแก่นแท้ของสิ่งต่าง ๆ เช่น สิ่งโต ม้า หรือแม้แต่เก้าอี้ รองเท้า หรือสภาพสังคมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ รูปทรง คือ ฐานของความจริงที่ต่างจากความเป็นลักษณะส่วนตัว โดยเฉพาะของสิ่งต่าง ๆ รูปทรงของมนุษย์ คือ ความจริงที่ต่างจากรูปลักษณะของ นายดำ นายขาว แต่ศิลปินก็ต้องเลียนแบบจาก นายดำ นายขาว เพื่อจะได้รูปทรงที่เป็นแก่นหรือความจริงของมนุษย์ ศิลปะจึงไม่ใช้การเลียนแบบธรรมชาติโดยตรง แต่เป็นตัวแทนหรือการแสดงออกของความจริงในธรรมชาติ (ชูลุด นิมเสมอ, 2542)

ศิลปะ คือ การแสดงออก (Art as Expression) นักปรัชญาและนักประพันธ์หลายคนเช่น ยูยีน เวอร์อง (Eugene Veron) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เลโอ ตอลสตอย (Leo Tolstoy) โรเจอร์ ฟราย (Roger Fry) รูดอล์ฟ อาร์นไฮม์ (Rudolf Arnheim) ต่างเน้นความหมายของศิลปะไปที่การแสดงออก ศิลปะจะต้องแสดงส่วนที่อยู่ภายในชีวิตออกมา ส่วนที่อยู่ภายในนั้น ได้แก่ อารมณ์ (Emotion) ความรู้สึก (Feeling) ซึ่งจะเป็นของตัวศิลปินเองหรือของสังคมก็ได้ เช่น ความรู้สึกของเชื้อชาติ ชาติ หรืออารมณ์ความรู้สึกของมนุษยชาติในส่วนรวม นอกจากนั้น บางคนยังให้ความเห็น รวมไปถึงการแสดงออกของมโนคติ (Idea) และความคิด (Thought) เน้นไปที่รูปทรงที่เข้าถึงได้ด้วยปัญญา

ศิลปะไปใช้การเลียนแบบ (Art's Not Imitation of Nature) เมื่อกล่าวถึงธรรมชาติ เราหมายถึง สิ่งปรากฏให้เห็นได้ในโลกหรือนอกโลก ถ้าความแตกต่างของความงามระหว่างภาพเขียนทิวทัศน์ภาพหนึ่ง

กับทิวทัศน์ จริง ๆ แล้ว เราก็คงจะพบว่ามีความแตกต่างกันแน่นอน อะไรคือความแตกต่างอันนั้น เมื่อศิลปินเขียนภาพทิวทัศน์ เขาไม่ได้มีเจตนาที่จะแสดงหรือบรรยายรูปลักษณ์ของทิวทัศน์ เขาต้องการบอกอะไรบางอย่างเกี่ยวกับทิวทัศน์นั้น ซึ่งอาจหมายถึงอารมณ์หรือการสัมผัสในลักษณะใดลักษณะหนึ่งที่ผู้ดูจะมีส่วนร่วมกับเขา เมื่อศิลปินได้พบอะไรบางอย่างในทิวทัศน์นั้น เขาต้องการสื่อสารสิ่งนั้นไปสู่ผู้ดู และสิ่งที่ค้นพบเป็นของใหม่ที่ยังไม่เคยพบหรือมีความเป็นต้นแบบมากเท่าไร ผลงานนั้นก็ยังมีคุณค่าควรแก่การยกย่องมากขึ้นเท่านั้น ทั้งนี้หมายถึงว่า ศิลปินจะต้องมีความสามารถในการค้นพบความหมาย และมีความสามารถในการแสดงออก ซึ่งจะต้องรวมทั้งความชำนาญในด้านเทคนิคอีกด้วย ถึงจะทำให้ผลงานสื่อความหมายไปยังคนอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ชุลุด นิมเสมอ, 2542)

ศิลปะ คือ รูปทรง (Art as Form) ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มักจะมีเรื่องราวหรือศิลปกรรมจรรยาเข้าไปเกี่ยวข้องกับศิลปะมากเกินไป จนทำให้ศิลปินส่วนใหญ่ละทิ้งรูปทรงองค์ประกอบ หรือการใช้ทัศนธาตุ (Visual Elements) เพื่อตัวของมันเอง เมื่อมาถึงคริสต์ศตวรรษที่ 20 จึงมีศิลปินกลุ่มหนึ่งหันมาให้ความสำคัญแก่รูปทรงของศิลปะมากกว่าเรื่องราวหรือเนื้อหาทางอารมณ์ เป็นแนวความคิดเรื่องรูปทรงบริสุทธิ์ (Pure Form) เป็นรูปทรงที่ไม่อาศัยเรื่องราว หรือรูปทรงที่ทำไปเพื่อประโยชน์อย่างอื่น เพราะการทำเช่นนั้นถือว่าไม่ใช่ศิลปะบริสุทธิ์ (Pure Art) พวกเขาถือว่าศิลปะบริสุทธิ์นั้นจะให้คุณค่าโดยตรงต่อผู้ดูด้วยรูปทรงที่บริสุทธิ์ และรูปทรงนั้นจะแสดงออกซึ่งอารมณ์ หรือปัญญา หรือความงามด้วยตัวเอง รูปทรงจึงหมายถึง โครงสร้างที่มีระเบียบมีความงาม และความหมาย ประกอบด้วยทัศนธาตุ ซึ่งได้แก่ เส้น น้ำหนัก ที่ว่าง สี และลักษณะผิวดนตรี งานศิลปะแบบนามธรรม งานศิลปะแบบนอนออบเจกตีฟ (Nonobjective) ล้วนอยู่ในแนวความคิดนี้ทั้งสิ้น ทฤษฎีที่ถือรูปทรงเป็นสำคัญนี้มีได้ปฏิเสธทฤษฎีอื่น ๆ ข้างต้น แต่มีเงื่อนไขว่าถึงแม้งานนั้นจะเป็นการแสดงออกหรือเป็นตัวแทนของอารมณ์ ความคิด ประสบการณ์ หรือเหตุการณ์ก็ตาม งานนั้นจะต้องแสดงคุณค่าของรูปทรงอย่างเต็มที่ด้วย จึงจะถือว่าเป็นงานศิลปะที่มีคุณค่า จิตรกรและนักวิจารณ์ศิลปะที่สนับสนุนแนวคิดนี้ คือ โรเจอร์ ฟราย (Roger Fry) (ชุลุด นิมเสมอ, 2542)

ความเข้าใจเกี่ยวกับสุนทรียศาสตร์

วิรัตน์ ปินแก้ว กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์เป็นเครื่องมือที่สำคัญของการ ประเมินคุณค่าศิลปะ และเป็นแขนงหนึ่งของปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับความงามของสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และความงามตามธรรมชาติ ประสบการณ์สุนทรียะจึงเป็นความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับชีวิต มนุษย์ที่สร้างความประทับใจ สะเทือนใจ อันเป็นสภาพความรู้สึกชั่วขณะที่มนุษย์สัมผัสวัตถุทางสุนทรียะนั้น สุนทรียศาสตร์ยังมีความสัมพันธ์กับความคิดความเชื่อในแต่ละยุคสมัยที่เป็นแนวทางในการตัดสินประเมินคุณค่า ซึ่งสุนทรียศาสตร์นั้นมีความเชื่อแต่ละช่วงเวลาที่แตกต่างกัน อธิธิพล ตั้งโฉลก (2550) กล่าวว่า สุนทรียภาพ (Aesthetic) เป็นศัพท์ที่บัญญัติขึ้นโดย อเล็กซานเดอร์ โบมการ์เต็น (Alexander Baumgarten ค.ศ. 1718-1762) จากรากศัพท์ภาษากรีก Aisthētikos ซึ่งแปลว่าความรู้สึกจากประสาทสัมผัส (Sense Perception) ความงามทางศิลปะเป็น “สารัตถะ” สำคัญมีความลึกซึ้งถึงขนาดที่เป็น “ศาสตร์” ในระดับปรัชญาและเป็นวิชาที่บังคับให้นักศึกษาศิลปะทุกคนต้องเรียนนั่นคือวิชา “สุนทรียศาสตร์” (Aesthetics) ความสามารถในการเข้าถึงคุณค่าของความงามต้องมาจากการศึกษา อบรม ฝึกฝน และสัมผัสประสบการณ์จากธรรมชาติ จากสิ่งแวดล้อมที่งดงาม และจากผลงานศิลปะตั้งแต่ยังเป็นเด็กจนกลายเป็นอุปนิสัย และเกิดเป็น “รสนิยม” ส่วนตนขึ้น มีจิตใจอ่อนไหวต่อความงามได้มากที่สุด แต่เมื่อกล่าวถึงความงามในงานศิลปะแล้ว ต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นนี้ก่อนว่า “ความงาม” มิใช่ “ความสวย” ในสามัญวัตถุทั่วไปของผีเสื้อ ดอกไม้ ใบไม้ น้ำตก ทะเล หญิงสาว ที่เป็นเพียงความสวยงามทางวัตถุที่เป็นไปเองตามระเบียบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ คนทุกคนมีความปรารถนา ฟังพอใจ และยินดีที่จะได้เห็น ได้สัมผัส และอาศัยอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่สวยงามเหล่านี้ แต่ความงาม

ในทางศิลปะมิใช่เป็นเพียงความงามของรูปลักษณ์ภายนอกตามที่ตามองเห็นเท่านั้น แต่ รวมไปถึง “แก่นแท้” ภายในที่สัมผัสได้ด้วยจิตใจ และปัญญาด้วย ในแวดวงของศิลปะจึงมักจะใช้ ศัพท์เฉพาะว่า “สุนทรียะ” หรือ “สุนทรียภาพ” อันชี้นำ แสงชัย กล่าวไว้ในวาทสุนทรียศาสตร์และทฤษฎีศิลปะระยะ เริ่มต้น มีทฤษฎีที่ให้หลักการนิยามซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปอยู่สามทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีเลียนแบบ (Theory of representation) ซึ่งเชื่อว่าแก่นสารของศิลปะ คือ การเลียนแบบโลกภายนอกเป็นความคิดที่พยายามหาลักษณะร่วมที่จำเป็นในการนิยามทฤษฎีทาง ศิลปะ ของคำว่า “เลียนแบบ” ในทฤษฎีนี้หมายถึง (หนึ่ง) การทำศิลปะขึ้นมาอีกชิ้นหนึ่งให้ดูเหมือน หรือคล้ายคลึง กับต้นแบบที่ไม่ใช่ศิลปะ. (สอง) การทำสิ่งหนึ่งขึ้นมาใหม่ให้เป็นตัวแทนหรือ สัญลักษณ์ของอีกสิ่งหนึ่งซึ่งไม่ใช่ ศิลปะ

2. ทฤษฎีรูปทรง (Theory of form) ซึ่งเชื่อว่าแก่นสารของศิลปะ คือ รูปทรงอันมิได้มีความสัมพันธ์กับโลกภายนอกแต่อย่างใด เชื่อว่าศิลปะอยู่ภายใต้โครงสร้างของรูปทรงหรือรูปแบบ บางอย่าง และเมื่อเรารู้เกี่ยวกับศิลปะนั้นหมายถึงว่าเรากำลังรับรู้รูปแบบนั้น รูปแบบในที่นี้ หมายถึง รูปทรงพื้นฐาน ของศิลปะซึ่งเป็นสิ่งที่กระตุ้นอารมณ์ทางสุนทรียะแก่ผู้มอง

3. ทฤษฎีแสดงออก (Theory of expression) ซึ่งเชื่อว่าแก่นสารของศิลปะ คือ การแสดงออกซึ่งความรู้สึก มีหลักการสำคัญคือ ศิลปะคือการแสดงออกอารมณ์ ความรู้สึกของมนุษย์สามารถครอบคลุมถึง ศิลปะทุกประเภทเมื่อนำมาใช้ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบศิลปกรรม การวิจารณ์ด้วยอย่างละเอียด และนำไปสู่การอธิบายความและตีความโดยศึกษาว่าสิ่งเหล่านี้ ถูกสร้างและสะท้อนในตัวอย่างไร ระบบ และกระบวนการสร้างผลิตเอกลักษณ์และความหมายและความหมายดังกล่าว ย้อนกลับมาเมื่อมีอิทธิพลต่อ ปฏิบัติการอย่างที่เรากระทำตั่งนั้นปฏิบัติการต่าง ๆ จึงถือว่าเป็นปฏิบัติการเชิงวัฒนธรรมด้วยการนำหลักทาง สุนทรียศาสตร์และทฤษฎีศิลปะระยะเริ่มต้นทั้ง สามทฤษฎี ได้แก่ ทฤษฎีเลียนแบบ ทฤษฎีรูปทรง และทฤษฎี การแสดงออก ซึ่งเป็นแนวทางที่ครอบคลุมแนวคิดการนิยามศิลปะทั่วไป ผู้วิจัยได้กำหนดบางส่วนให้มีความแตกต่างกันไปในรายละเอียด ประเภทรูปแบบศิลปะซึ่งประกอบด้วย รูปแบบเหมือนจริงตามธรรมชาติ (Realistic) หมายถึงรูปแบบที่ใช้สื่อรูปแบบตาม ธรรมชาติ เช่น ภาพคน สัตว์ สิ่งของ เป็นต้น ให้ความสำคัญ แก่ความจริงตามที่ตามองเห็น แสดง รูปทรงที่เหมือนหรือคล้ายของจริงในธรรมชาติ ศิลปินมีโอกาสเลือกมุม จัดวางรูปแบบลงในกรอบ ภาพนำมาแสดงบางส่วน หรือจัดระเบียบเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความคิดรูปแบบ นามธรรม (Abstract) หมายถึง รูปแบบที่เห็นเป็นเส้น สี น้ำหนัก รูปร่าง รูปทรง เป็นต้น เป็นรูปแบบที่ให้ ความสำคัญแก่สุนทรียภาพอันเกิดจากปัญญา ความคิด อารมณ์ ความรู้สึกส่วน รวมทั้งเข้าถึงคุณลักษณะ องค์ประกอบศิลปะ ทั้งลักษณะการแสดงออกแนวจิตวิสัยที่มี การแสดงออกรุนแรงมากทั้งในด้านอารมณ์ ความรู้สึก ความฝันส่วนตัว และลักษณะที่เป็นวัตถุวิสัย ที่มีลักษณะเป็นการจัดระเบียบของรูปทรง มีกฎ มีเกณฑ์เป็นสากลรูปแบบกึ่งนามธรรม (Semi-abstract) หมายถึงรูปแบบที่สามารถเห็นได้ว่าเป็นรูปทรง ต่าง ๆ แต่มีลักษณะตัดทอนให้ความสำคัญแก่รูปทรงในธรรมชาติน้อยลง โดยสะท้อนความรู้สึกส่วนตัวของ ศิลปิน อันเกิดจากการตอบโต้ระหว่างประสบการณ์ส่วนบุคคลกับสิ่งเร้า อาศัยรูปแบบที่มีอยู่ในธรรมชาติเป็น สะพานมายังผู้ดู รูปแบบลักษณะนี้มีการตัดทอน เพิ่มเติม จัดวางองค์ประกอบขึ้นใหม่ ไม่แสดงความชัดเจน ของรูปทรง แต่จะเน้นด้านน้ำหนัก พื้นผิว บรรยากาศ สี เป็นต้น

วิธีการดำเนินการวิจัย

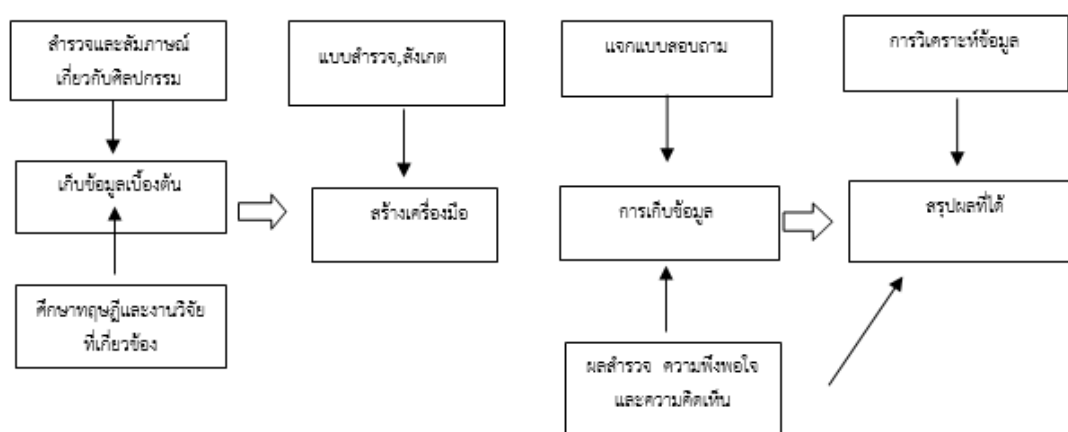
การวิจัยเรื่องนี้ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เน้นการทำงานกระบวนการสนามในเขตพื้นที่ ที่มีความ เกี่ยวข้องกับรูปแบบศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานีและใช้กระบวนการจัดการเกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรม

จังหวัดอุบลราชธานี เป็นพื้นที่หลักในการทาบมองปรากฏการณ์ โดยมีประชากรการวิจัย และวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย

รูปแบบงานศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวในงานศิลปกรรม (ในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี) ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการให้ข้อมูลเชิงลักษณะ การใช้การสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึก การแสดงลงลายในงานศิลปกรรมในรูปแบบลายเส้น วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาและสรุปประเด็นเพื่อตอบปัญหาการวิจัยเพื่อเสนอแนวทางการออกแบบของที่ระลึก โดยการพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้อง เช่น ความเหมาะสมในการออกแบบและความเชื่อที่เกี่ยวกับผลงานด้านศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีผลต่อการออกแบบ ซึ่งผลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ก็เพื่อที่จะนำไปเป็นแนวทางในการออกแบบและเสนอแนะเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน

การสำรวจพื้นที่เบื้องต้น เป็นการลงสำรวจพื้นที่ที่จะทำการศึกษาวิจัยเพื่อกำหนดขอบเขตของการศึกษาทั้งด้านพื้นที่ที่จะศึกษา ด้านประชากร และด้านข้อมูลที่จะทำการศึกษา และยังเป็นพื้นที่ที่มีรูปแบบศิลปกรรม ที่แสดงถึงความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นพื้นถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการจดบันทึกและถ่ายรูป ทำการวาดลายเส้นรูปแบบศิลปกรรม ที่แสดงลักษณะเด่นความเป็นงานด้านสถาปัตยกรรมจังหวัดอุบลราชธานี โดยการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นผู้วิจัยได้ทำการสำรวจด้วยตนเอง โดยทำการสำรวจจากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้รู้ และเริ่มจากแหล่งสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นของจังหวัดอุบลราชธานี ผลของข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้นนั้นสามารถที่จะนำข้อมูลดังกล่าวมากำหนดและออกแบบขั้นตอนกระบวนการในการวิจัยต่อไป

รูปแบบงานศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานีเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึก เป็นการสร้างแนวคิดหรือปรัชญาการออกแบบ เพื่อนำไปสร้างสรรค์ออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึก โดยจะต้องเข้าใจความสำคัญและความสัมพันธ์ของเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อที่มีต่ออนาคต ซึ่งมีการถ่ายทอดจากอดีตจนถึงปัจจุบัน พร้อมกับวิเคราะห์และตีความเพื่อนำไปสู่แนวทางการออกแบบโดยได้ออกแบบกระบวนการศึกษาวิจัยประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

ภาพที่ 2 แสดงแนวทางการดำเนินงานวิจัย

ผลจากการสัมภาษณ์นี้จะสามารถสรุปผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ว่า การสืบสานคติ ความเชื่อ รูปแบบศิลปกรรมในงานด้านสถาปัตยกรรมจังหวัดอุบลราชธานีมีรูปแบบตามสกุลช่างที่

ได้รับอิทธิพล ไม่ว่าจะเป็น **สกุลช่างพื้นบ้าน** ที่มีรูปแบบที่เรียบง่ายเป็นศิลปะแบบตามมีตามเกิดมีรูปแบบไม่มีแบบฉบับที่ตายตัว มีการแก้ปัญหาตามรูปแบบที่ช่างของแต่ละพื้นที่ **สกุลช่างพื้นเมือง** เป็นกลุ่มช่างที่มีฝีมือทางการช่างที่มีความประณีตศิลป์ มีรูปแบบการผสมระหว่างช่างหลวง (ล้านช้าง) และ **ช่างพื้นถิ่นเมืองอุบลราชธานี** รูปแบบศิลปกรรม ที่พบในกลุ่มนี้มีลักษณะรูปแบบงดงามปราณีต มีรูปแบบไม่แตกต่างกัน ส่วนอีกรูปแบบ คือ ศิลปะ**กลุ่มสกุลช่างญวน** ที่เป็นกลุ่มที่รับอิทธิพลจากจีน เวียดนาม มีการผสมช่างพื้นถิ่นและช่างพื้นถิ่นเมืองอุบล รูปแบบศิลปกรรมทั้งสามกลุ่ม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึก สามารถเป็นแนวทางในการปลุกจิตสำนึกและการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น อันมีผลงานด้านศิลปกรรมเป็นแกนหลัก และสามารถนำผลที่ได้ไปเทียบเคียงกับผลการวิจัยจากแบบสอบถามเพื่อเสนอแนะแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่เกี่ยวกับงานด้านศิลปกรรม ว่าควรมีรูปแบบและเนื้อหาารูปแบบอย่างไร

รูปแบบศิลปกรรมทั้งสามกลุ่ม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึก สามารถนำมาเป็นแนวทางในการปลุกจิตสำนึกและการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น อันมีผลงานด้านศิลปกรรมเป็นแกนหลัก และสามารถนำผลที่ได้ไปเทียบเคียงกับผลการวิจัยจากแบบสอบถามเพื่อเสนอแนะแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่เกี่ยวกับงานด้านศิลปกรรม ว่าควรมีรูปแบบและเนื้อหาารูปแบบอย่างไร

ผลการวิจัย

จากการศึกษารูปแบบศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึกการศึกษา ลักษณะรูปแบบศิลปกรรม ที่สำคัญ ในบริบทต่าง ๆ เพื่อพัฒนาแนวคิดผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่อาศัยรูปแบบศิลปกรรม โดยรูปแบบศิลปกรรมที่พบในจังหวัดอุบลราชธานี สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึก ผลงานสร้างสรรค์สามารถบูรณาการกับภูมิปัญญาของท้องถิ่นและความหลากหลายผ่านกระบวนการศิลปะได้ตามความเหมาะสม แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกนั้นสามารถนำรูปแบบมาสร้างสรรค์ได้หลากหลายรูปแบบแนวคิด ต้องคำนึงความเหมาะสมของสิ่งที่สร้างสรรค์การเชื่อมโยงการออกแบบเข้ากับความสำเร็จในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมนั้น การศึกษาคติความเชื่อจึงจำเป็นอย่างมาก ทำให้สามารถกำหนดรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงกับศิลปกรรมที่สำคัญในชุมชนที่มีความเหมาะสม ในการออกแบบของที่ระลึกและควรมีความรู้กรรมวิธีการผลิต หมายถึง การเลือกใช้กรรมวิธีการผลิตที่เหมาะสมกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ ทำให้สามารถเลือกรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับการผลิตและการใช้งาน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกควรมีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนเพราะความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย สามารถกำหนดรูปแบบของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก วัสดุและกรรมวิธีในการผลิต ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ ของที่ระลึกตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มีผู้ออกแบบควรคำนึงถึงข้อกำหนดที่กล่าวมาข้างต้น จึงจะทำให้ผลงานออกแบบเป็นที่ต้องการและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน

การถ่ายทอดข้อมูลทางศิลปกรรม เพื่อให้ข้อมูลด้านศิลปกรรมได้ถูกถ่ายทอด บางครั้งต้องอาศัยกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยอาศัยกิจกรรมการบูรณาการเรียนรู้ โดยงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดินเผา โดยอาศัยรูปแบบทางด้านศิลปกรรมที่ค้นพบในจังหวัดอุบลราชธานี การเรียนรู้และสร้างสรรค์รูปแบบทางด้านศิลปกรรมโดยอาศัยการสร้างผลงานประติมากรรมดินเผาด้วยผู้วิจัยมุ่งถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ดินเผาเป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่ง่ายและสามารถการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นที่ใช้จินตนาการของผู้สนใจ อีกทั้งการจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีมเพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม อารมณ์และ ทักษะชีวิต

การทำงานร่วมกัน และความร่วมมือ การเคารพในความหลากหลายและความชื่นชมในมุมมองของกันและกัน การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ ความสามารถในการแก้ปัญหา จะได้รับการแก้ไขอย่างเป็นธรรมชาติและ มีประสิทธิภาพ ผ่านการเรียนรู้และสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมดินเผาที่อาศัยรูปแบบทางด้านศิลปกรรม ในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในท้องถิ่นเป็นการสืบทอดความรู้ ที่ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังที่มี กระบวนการไม่ยุ่งยากซับซ้อน และกระบวนการดังกล่าวสามารถนำมาพัฒนาในควบคู่กับรูปแบบสมัยใหม่ แต่ทั้งนี้ในงานวิจัยชิ้นนี้ จะเห็นได้ว่าผู้วิจัยนำองค์ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ควบคู่กับการ ออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่มีความทันสมัย อีกทั้งยังส่งผลให้ชิ้นงานสามารถระลึกถึงเรื่องราวที่ซับซ้อนใน รูปแบบที่นำมาออกแบบ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่พัฒนามาจากศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการสะท้อนให้เห็นความเป็นมาอย่างเป็นเหตุเป็นผลในการดำเนินชีวิต เป็นการสืบทอดแนวคิดในการ ดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไป ผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดต้องเข้าใจสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และสร้างสรรค์ ผู้ที่เป็นปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ บนฐานบริบทของสภาพแวดล้อมของสังคมวัฒนธรรมชุมชนและการเปลี่ยนแปลง สังคมเป็นความรู้จนตก ผลึกเป็นภูมิปัญญาเฉพาะตนพร้อมที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดรุ่นต่อไป

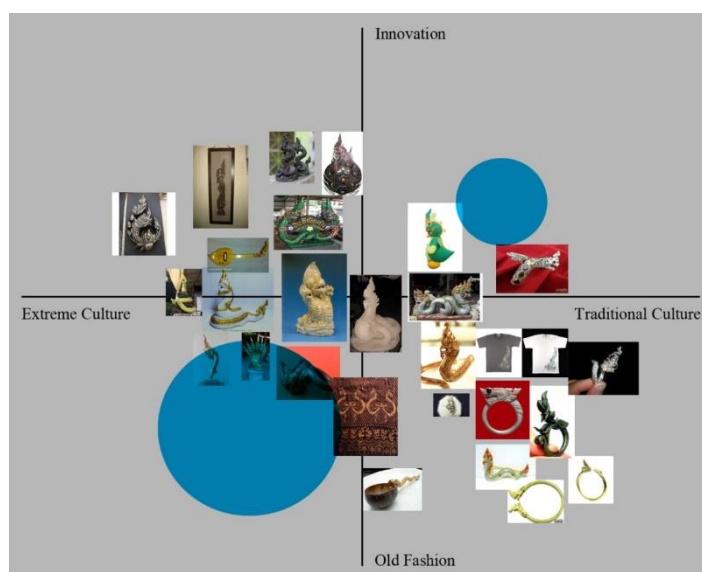
ผลงานด้านศิลปกรรมกับความเชื่อในชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานี มีความสัมพันธ์กันผ่านการ สร้างสรรค์ผลศิลปะที่รับใช้ศาสนาอย่างยาวนาน ในประวัติศาสตร์การสร้างสรรค์อารยธรรมโลก งานศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือความเชื่อเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของมนุษยชาติ ปัญหา พื้นฐานทางปรัชญาที่ว่าด้วยศิลปกรรมท้องถิ่น โดยอธิบายถึงพัฒนาการทางคติความเชื่อและพิธีกรรมที่เป็น จุดเริ่มต้นของศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาหรือความเชื่อ ผลงานด้านศิลปกรรมดังกล่าวเป็นการสร้าง ศิลปกรรมทางความเชื่อที่ซับซ้อนและผสมผสานกับคติความเชื่อในท้องถิ่น การพึ่งพาอาศัยกันของศิลปกรรม กับศาสนา ความเชื่อ จุดยืนทางปรัชญาในการสร้างสรรค์ศิลปกรรมทางความเชื่อ ตลอดจนข้อจำกัดของ ศิลปกรรมด้านความเชื่อ

การศึกษาแบบศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึก ผู้วิจัยได้ รวบรวมข้อมูลเพื่อสืบค้น ลักษณะรูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี โดยสำรวจและลงพื้นที่ค้นคว้า ข้อมูลในพื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานี โดยเน้นที่อำเภอเมืองอุบลราชธานีที่มีข้อมูลทางศิลปกรรมที่โดดเด่น และค้นคว้าแหล่งที่มีความสนใจ มีรูปแบบที่แสดงถึงอัตลักษณ์และสามารถนำมาถ่ายทอดรูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่ระลึกอย่างน่าสนใจ ทั้งนี้รูปแบบที่น่าสนใจพบว่ารูปแบบ “นาค” รูปแบบประติมากรรมตกแต่ง สถาปัตยกรรมทางศาสนาแล้ว ยังมีความเชื่อที่เชื่อมโยงเกี่ยวกับความเชื่อการเป็นสัจจะ สัญลักษณ์ ที่สื่อถึง ความดี รูปแบบศิลปกรรมที่พบเห็นในจังหวัดอุบลราชธานีนั้น ในรูปแบบด้านเชิงช่างนั้น ไม่แตกต่างกันมาก เท่าไรนัก เมื่อเทียบกับงานช่างทั่วไปในแถบบริเวณภาคอีสานและงานช่างของลาว แต่อาจแตกต่างในเรื่อง ขององค์ประกอบบางส่วนเพราะล้วนแล้วแต่ได้รับอิทธิพลจากล้านช้างทั้งสิ้น และในด้านความเชื่อที่เกี่ยวกับ นาค หรือ กรอบแนวความคิด นาคาคติ ที่ฝังแน่นในแนวความคิดทางการสร้างสรรค์ของช่างที่สร้างสรรค์ ด้านศิลปกรรม แต่ในปัจจุบันรูปแบบศิลปะพื้นถิ่นในจังหวัดอุบลราชธานี หรือแบบพื้นถิ่นไทยลาวทั่วไปใน ภาคอีสานได้ถูกอิทธิพลจากวัฒนธรรมส่วนกลาง (ภาคกลาง) ขยายเข้ามาครอบงำ ทำให้เกิดการเอาอย่าง ทางวัฒนธรรมมีรูปแบบและลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจอย่างยิ่ง โดยเฉพาะกลุ่มพื้นที่บริเวณวงกลมที่ล้อมรอบ วัดทุ่งศรีเมือง ที่มีรูปแบบของนาคที่มีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ

รูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี

รูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานีมีรูปแบบตามสกุลช่างที่ได้รับอิทธิพล ไม่ว่าจะเป็น สกุลช่างพื้นบ้าน สกุลช่างพื้นเมือง และกลุ่มสกุลช่างญวน ที่รูปแบบศิลปกรรมทั้งสามกลุ่ม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึก สามารถนำแนวทางในการปลูกจิตสำนึกและการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น อันมีผลงานด้านศิลปกรรมเป็นแกนหลัก การนำรูปแบบศิลปกรรมมาเป็นแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึก อาจเป็นการดำเนินการเพื่ออนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน-พื้นเมืองของชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้เห็นคุณค่าของศิลปกรรมในท้องถิ่น การชักชวนให้เห็นคุณค่าของเดิมและสนับสนุนให้มีการฟื้นฟูขึ้นใหม่ การนำรูปแบบทางศิลปกรรมมาสร้างประโยชน์ การสร้างจิตสำนึกให้คนในสังคมวัฒนธรรมนั้นได้เห็นคุณค่า ในหน้าที่ความสำคัญของศิลปกรรมเหล่านั้นที่มีต่อสังคม

การออกแบบผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกโดยอาศัยรูปแบบทางศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี มีคุณสมบัติตามเกณฑ์ของลักษณะของที่ระลึก กล่าวคือ เป็นผลิตภัณฑ์ที่กระตุ้นให้ระลึกถึง และเกิดความรู้สึกประทับใจกับรูปแบบศิลปกรรมที่พบเจอในจังหวัดอุบลราชธานี สะท้อนผ่านการออกแบบ โดยนำเอาอัตลักษณ์ที่โดดเด่นมาเป็นแรงบันดาลใจเพื่อดึงดูดความต้องการซื้อของนักท่องเที่ยว โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แผนภาพ Mood Board ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากคุณลักษณะของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกตัวอย่างและสรุปผล กระบวนการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีอารมณ์และความรู้สึกแฝงเร้นอยู่ในตัว (Emotional Product) สามารถดึงดูดจิตใจของผู้สัมผัสงาน และก่อให้เกิดเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความคิดต่อเนื่องที่หลากหลายได้ ลักษณะสำคัญของการออกแบบที่เน้นอารมณ์ความรู้สึกมีลักษณะอนุรักษ์นิยม การออกแบบเพื่อให้เกิดผลิตภัณฑ์รูปแบบใหม่ ไม่ซ้ำ โดยใช้กระบวนการเปลี่ยน การพลิก การเพิ่ม การลด และการผสมผสานรูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี มีความหลากหลายทางรูปแบบศิลปกรรม ด้วยเป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลทางศิลปะ จากภูมิภาคอื่นหรือชนชาติอื่น งานวิจัยครั้งนี้ ไม่ว่าจะเป็นงานด้านจิตรกรรม ประติมากรรม หรือสถาปัตยกรรม ผู้วิจัยได้เลือกรูปแบบศิลปกรรมที่เกี่ยวข้องกับงานด้านสถาปัตยกรรม เพื่อเป็นตัวอย่างในการทดลองออกแบบรูปแบบของที่ระลึก ที่แสดงความเป็นตัวตนของคนอุบลราชธานี รูปแบบดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับความเชื่อของคนในชุมชน

ภาพที่ 3 การจัดกลุ่มในการวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์

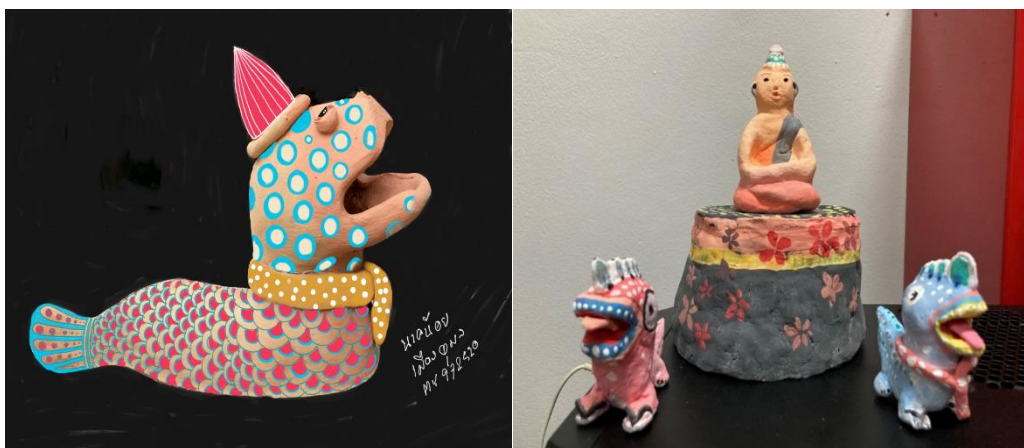
ผู้วิจัยได้เลือกรูปแบบของ “นาค” เพื่อนำมาออกแบบ โดย “นาค” ดังกล่าวมักพบเจอในงานสถาปัตยกรรมในรูปแบบของประติมากรรมตกแต่งสถาปัตยกรรม อีกทั้งรูปแบบของ “นาค” นั้นสามารถพัฒนาและออกแบบรูปแบบของที่ระลึกที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำกระบวนการเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของภูมิปัญญาท้องถิ่น พื้นที่ในจังหวัดอุบลราชธานีมีแหล่งผลิตและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเครื่องปั้นดินเผา คือ ชุมชนห้วยวังนอง การนำความรู้ด้านการปั้นและเผาดินมาใช้ในการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นมีความสอดคล้องกับการวิเคราะห์ข้อมูล คือผลิตภัณฑ์ที่ออกแบบจะต้องเน้นการกระตุ้นอารมณ์ในเชิงของการอนุรักษ์และระลึกถึงความเป็นวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี การถ่ายทอดชิ้นงานที่ระลึกเพื่อให้มีความเชื่อมโยงกับอุบลราชธานี

ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างสรรค์ผลงานตัวอย่างจากเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งสามารถพัฒนาต่อยอดในการนำไปใช้พัฒนาอาชีพให้แก่ชุมชนหรือผู้ที่สนใจได้ และผู้วิจัยได้นำองค์ความรู้ด้านประติมากรรมเครื่องปั้นดินเผา และการออกแบบชิ้นงานมาใช้ในการเรียนการสอน ในวิชาที่เกี่ยวข้องโดยอาศัยเรื่องของกระบวนการสร้างสรรค์กระบวนการทางด้านศิลปะ การให้ความหมาย การสร้างผลงานให้เกิดสุนทรียภาพแก่นักศึกษา ในขณะที่เดียวกันก็ให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรม ในจังหวัดอุบลราชธานีควบคู่ไปด้วยและได้นำเสนอองค์ความรู้ที่เป็นของชุมชนในการสร้างเครื่องปั้นดินเผา เพื่อให้ให้นักศึกษาได้เข้าใจในกระบวนการภูมิปัญญาการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในจังหวัดอุบลราชธานี โดยได้ทำการทดลองสร้างชิ้นงานและนำเสนอชิ้นงานผ่านโซเชียลมีเดียโดยการส่งจองชิ้นงานที่สร้าง โดยได้รับการตอบรับและสั่งจองในกลุ่มผู้สนใจในชิ้นงานที่ออกแบบสร้างสรรค์ที่เป็นกลุ่มเฉพาะ กระบวนการถ่ายทอดสู่นักศึกษาส่งผลด้านสุนทรียะในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่แสดงตัวตนของผู้สร้างเพื่อเป็นทางเลือกของสินค้าในกลุ่มเฉพาะที่ต้องการชิ้นงานที่มีความเป็นเอกลักษณ์ตัวตนผู้สร้าง กระบวนการสร้างชิ้นงานผลิตภัณฑ์ที่ระลึกนั้นนอกจากจะสร้างความทรงจำในพื้นที่แล้วในการออกแบบนั้นสิ่งที่ควรคำนึงอีกคือรูปลักษณ์ที่สวยงาม (Visceral Design) ก่อให้เกิดความถูกตาถูกใจ เมื่อผู้บริโภคได้พบเห็นเป็นครั้งแรก รูปลักษณ์ก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองแบบฉับพลัน ที่ส่งผ่านการรับรู้ด้วยตาไปยังสมองส่วนที่เกิดความรู้สึกตัดสินว่าดีหรือเลว ปลอดภัยหรืออันตราย สวยหรือน่าเกลียด ชอบหรือไม่ชอบ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดความรู้สึกและอารมณ์ต่าง ๆ โดยในบางครั้งการใช้สอยอาจไม่สะดวกนัก แต่คนบางกลุ่มก็พร้อมที่จะประนีประนอมเพื่อที่จะอยู่ร่วมหรือใช้สอยสิ่งของเหล่านั้นได้อย่างพึงพอใจพฤติกรรมการใช้สอย (Behavioral Design) การมีประโยชน์ใช้สอยได้จริง และก่อให้เกิดความพึงพอใจเมื่อได้ใช้ผลิตภัณฑ์นั้นผ่านประสาทสัมผัสทั้งการมองเห็นและการสัมผัส ซึ่งพฤติกรรมการใช้สอยนั้นเป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายหลังการใช้สอย การคิดวิเคราะห์แบบสมเหตุสมผลจะเข้ามามีอิทธิพลต่อความรู้สึกมากขึ้นนอกเหนือไปจากการรับรู้รูปลักษณ์เมื่อแรกเห็น โดยความรู้สึกที่ดีนั้นสามารถเกิดได้จากความรู้สึกว่าสามารถควบคุมได้ เข้าใจได้ ใช้งานง่าย สะดวก และเหมาะสม เพราะการใช้งานที่เหมาะสมจะนำไปสู่ความถนัดและความชำนาญได้เร็ว ทำให้ผู้ใช้รู้สึกผ่อนคลายและพึงพอใจในการใช้สอยผลิตภัณฑ์นั้น ๆ ดังนั้นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายหลังการใช้สอย จึงเป็นตัวส่งเสริมหรือยับยั้งความรู้สึกประทับใจที่เกิดขึ้นเมื่อแรกเห็นได้

ปฏิกิริยาตอบสนองจากผู้ใช่ (Reflection Design) คือเมื่อผู้ใช้ได้ใช้ผลิตภัณฑ์นั้นแล้วจะเกิดปฏิกิริยาตอบสนอง เกิดความรู้สึกผูกพัน หรือพึงพอใจในประสบการณ์หรือภาพลักษณ์จากผลิตภัณฑ์นั้น และยังสามารถสื่อให้ผู้ใช้ทราบได้ถึงเอกลักษณ์หรือรสนิยมของผู้เป็นเจ้าของ

ภาพที่ 4 ผลงานสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ระลึก

ภาพที่ 5 ผลงานสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ระลึก

อภิปรายผล

จากการศึกษารูปแบบศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึกแสดงให้เห็นว่าการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึคนั้นสามารถนำรูปแบบมาสร้างสรรค์ได้หลากหลายรูปแบบตามแนวคิด โดยการนำเสนอแนวคิดการสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ เพื่อเป็นแนวทางเบื้องต้นในการออกแบบ ต้องคำนึงความเหมาะสมของสิ่งที่สร้างสรรค์การเชื่อมโยงการออกแบบเข้ากับความสำเร็จในเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรมนั้น การศึกษาตีความเชื่อจึงจำเป็นมาก ทำให้สามารถกำหนดรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่เชื่อมโยงกับศิลปกรรมที่สำคัญในชุมชนที่มีความเหมาะสม ในการออกแบบของที่ระลึกและควรมีความรู้กรรมวิธีการผลิต หมายถึง การเลือกใช้กรรมวิธีการผลิตที่เหมาะสมกับรูปแบบผลิตภัณฑ์ทำให้สามารถเลือกรูปแบบที่มีความเหมาะสมกับการผลิตและการใช้งาน ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกควรมีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนเพราะความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย สามารถกำหนดรูปแบบของผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก สามารถกำหนดรูปแบบของผลิตภัณฑ์วัสดุและกรรมวิธีในการผลิต ส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ ของที่ระลึกตรง

กับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายที่มีผู้ออกแบบควรคำนึงถึงข้อกำหนดที่กล่าวมาข้างต้น จึงจะทำให้ผลงานออกแบบเป็นที่ต้องการและเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างชัดเจน

การถ่ายทอดข้อมูลทางศิลปกรรม เพื่อให้ข้อมูลด้านศิลปกรรมได้ถูกถ่ายทอด เพื่อเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องราวเกี่ยวกับศิลปกรรมท้องถิ่น บางครั้งต้องอาศัยกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยอาศัยกิจกรรมการบูรณาการเรียนรู้ โดยงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านดินเผา โดยอาศัยรูปแบบทางด้านศิลปกรรมที่ค้นพบในจังหวัดอุบลราชธานี การเรียนรู้และสร้างสรรค์รูปแบบทางด้านศิลปกรรมโดยอาศัยการสร้างผลงานประติมากรรมดินเผา ด้วยผู้วิจัยมุ่งถ่ายทอดองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับรูปแบบศิลปกรรมในจังหวัดอุบลราชธานี ดินเผาเป็นการสร้างสรรค์ผลงานที่ง่ายและสามารถนำมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ โดยเน้นที่การใช้จินตนาการของผู้สนใจ อีกทั้งการจัดกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมการทำงานร่วมกันเป็นทีม เพื่อพัฒนาทักษะทางสังคม อารมณ์และทักษะชีวิต การทำงานร่วมกันและความร่วมมือ การเคารพในความหลากหลายและความชื่นชมในมุมมองของกันและกัน การพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำ ความสามารถในการแก้ปัญหา จะได้รับการแก้ไขอย่างเป็นธรรมชาติและมีประสิทธิภาพ ผ่านการเรียนรู้และสร้างสรรค์ผลงานประติมากรรมดินเผาที่อาศัยรูปแบบทางด้านศิลปกรรมในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานี

การสร้างสรรค์งานศิลปกรรมในท้องถิ่นเป็นการสืบทอดความรู้ ที่ถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังที่มีกระบวนการไม่ยุ่งยากซับซ้อนและกระบวนการดังกล่าว สามารถนำมาพัฒนาในควบคู่กับรูปแบบสมัยใหม่ แต่ทั้งนี้ในงานวิจัยชิ้นนี้จะเห็นได้ว่าผู้วิจัยนำองค์ความรู้ทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ควบคู่กับการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่มีความเป็นตัวตนผู้สร้าง การสร้างสุนทรียะให้กับผู้สร้างสรรค์ การสร้างความสุขที่เกิดจากชิ้นงานศิลปกรรม อีกทั้งยังส่งผลให้ชิ้นงานสามารถระลึกถึงเรื่องราวที่ซับซ้อนในรูปแบบที่นำมาออกแบบ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่พัฒนามาจากศิลปกรรมในท้องถิ่นจังหวัดอุบลราชธานีเป็นการสะท้อนให้เห็นความเป็นมาอย่างเป็นเหตุเป็นผลในการดำเนินชีวิตเป็นการสืบทอดแนวคิดในการดำเนินชีวิตอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันสังคมเปลี่ยนแปลงไป ผู้ถ่ายทอดและผู้สืบทอดต้องเข้าใจสภาพแวดล้อม การเรียนรู้ ภูมิปัญญา และสร้างสรรค์ ผู้ที่เป็นปราชญ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นผู้ที่ต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้บนฐานบริบทของสภาพแวดล้อมของสังคมวัฒนธรรมชุมชนและการเปลี่ยนแปลง สังคมเป็นความรู้จนตกผลึกเป็นภูมิปัญญาเฉพาะตนพร้อมที่จะเป็นผู้ถ่ายทอดรุ่นต่อไป

ข้อเสนอแนะ

เพื่อให้เกิดการวิจัยและพัฒนางานผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก การศึกษารูปแบบศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานี ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับศิลปกรรมจังหวัดอุบลราชธานี ยังคงมีประเด็นต่าง ๆ ให้ศึกษาอีกมากมาย

ผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่มีแรงบันดาลใจมาจากความเชื่อส่วนมากจะเป็นงานศิลปะพื้นบ้านประเภทปูนปั้นหรืองานแกะสลัก เป็นรูปสัตว์ในตำนานที่ใช้การออกแบบ ในการจัดทำต้นแบบจะลดคุณสมบัติให้เป็นของตกแต่ง โดยอาศัยวัสดุและกรรมวิธีพื้นบ้านเพื่อที่จะได้ถ่ายทอดรูปแบบศิลปกรรมนั้นได้ใกล้เคียงความรู้สึกในรูปแบบศิลปกรรมท้องถิ่นอุบลราชธานี ในการสร้างต้นแบบของผลิตภัณฑ์ที่ระลึก ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการสร้างผลงานที่เป็นรูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานศิลปกรรมที่พบในท้องถิ่น ในชุมชนจังหวัดอุบลราชธานีมีชุมชนที่สร้างเครื่องปั้นดินเผา จากข้อมูลที่สำรวจด้วยเทคนิคกระบวนการสร้างสรรค์ รูปแบบแรงบันดาลใจที่นำมาใช้คือเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ นาค กระบวนการปั้นและเผาดินสามารถนำมาสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่ระลึกที่ตอบสนองแนวคิดได้ และหากผู้ที่สนใจสร้างสรรค์รูปแบบดังกล่าว สามารถให้กลุ่มชุมชนที่สร้างเครื่องปั้นดินเผาตามรูปแบบได้ หากผู้สร้างสรรค์สามารถสร้างสรรค์ผลงานเองได้หากแต่ไม่มีความ

เชี่ยวชาญด้านการเผาดิน ก็สามารถในชุมชนเผาขึ้นงานดังกล่าวได้ ในส่วนของงานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ทำการทดลองการสร้างเตาเผาเพื่อเผาขึ้นงานเอง โดยอาศัยองค์ความรู้ในชุมชนและนำมาพัฒนาเพื่อใช้ในการศึกษาต่อไป และผลงานดังกล่าวผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการเรียนการสอนด้านประติมากรรมได้เป็นอย่างดี ในส่วนผลิตภัณฑ์ที่ใช้โลหะจะถูกออกแบบเพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกประเภทเครื่องประดับ ซึ่งในพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานีนั้นมีกลุ่มช่างที่มีความเชี่ยวชาญด้านงานช่างโลหะ ผลงานที่ออกแบบนั้นกลุ่มโดยทั่วไปสามารถสร้างสรรค์ตามแนวคิดได้

ในการศึกษารูปแบบศิลปกรรมท้องถิ่นเพื่อนำมาใช้ในการออกแบบงานด้านศิลปกรรมต่าง ๆ หากจะหาประเด็นในการศึกษาคงไม่ใช่เรื่องยาก หากแต่ความยากในเรื่องของรูปแบบทางศิลปกรรมนั้น อาจจะอยู่ในมิติทางกายภาพมากกว่า เพราะเป็นที่ทราบกันดีว่ารูปแบบทางศิลปกรรมโดยมากมักเป็นศิลปกรรมที่เต็มไปด้วยสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอาจจับต้องพบเห็น เพราะฉะนั้นแล้วการรวบรวมความจริงจึงเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยาก แต่อย่างไรก็ตามหากผู้ที่ต้องการจะทำการศึกษามีความสนใจอย่างแท้จริงแล้ว อุปสรรคใด ๆ ก็คงมีอาจขวางความตั้งใจนั้นได้

เอกสารอ้างอิง

ชูลุด นิยมเสมอ. (2542). *องค์ประกอบของศิลปะ*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์นิตติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.